सहकारी कर्ज वसुलीचे धोरण

महाराष्ट्र शासन,
कृषि व सहकार विभाग,
शासन निर्णय, क्र. सीसीआर-११८६/सीआर-६५४/२-सी,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक: २९ जानेवारी १९८७

शासन निर्णय:-- राज्यातील पर्जन्यमान व पीक परिस्थिती यांचा आढावा घेऊन, सहकारी कर्ज वसुली बाबतचे शासनाचे धोरण दरवर्षी जाहीर करण्यात येते. असे दरवर्षी नवे धोरण जाहिर करण्यामुळे कर्जदार शेतक-यांमध्ये तसेच सहकारी कर्जवसुली यंत्रणेमध्ये अनिश्चिततेचे वातावरण रहाते. सहकारी कर्जवसुलीसाठी कायम स्वरूपाचे धोरण असावे, याबाबत राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक [नाबार्ड] व संबंधित सहकारी बँका यांनी शासनाकडे वेळोवेळी आग्रह धरला आहे. याबाबत संपूर्ण परिस्थितीचा आढावा घेऊन येणेप्रमाणे आदेश देण्यात येतात.

२. सहकारी कर्जवसुलीबाबत शासनाने यापूर्वी दिलेले सर्व आदेश, परिपत्रके इत्यादी रद्द करून सहकारी कर्जवसुलीबाबतचे कायम स्वरूपी धोरण जाहिर करण्यात येत आहे.

३. सहकारी कर्जाची वसुली करणे ही प्रामुख्याने, पतपुरवठा करणा-या संबंधित सहकारी संस्थांची जबाबदारी आहे. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था यांनी संबंधित सहकारी पतपुरवठा संस्थेच्या सल्ल्याने, सहकारी कर्जाच्या वसुलीचे लक्ष्य [Target] दरवर्षी ठरवावे. सहकार विभागाच्या कर्जवसुली यंत्रणेने संबंधित सहकारी संस्थेच्या कर्जवसुली यंत्रणेस वेळोवेळी मार्गदर्शन करून लक्ष्यपूर्ती गाठण्यासाठी जारीने प्रयत्न करावेत. त्यासाठी सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था यांनी वेळोवेळी सविस्तर मार्गदर्शनात्मक सूचना संबंधित बँकांना व त्यांच्याकडील कर्जवसुली यंत्रणेला द्याव्यात.

४. ज्या ठिकाणी टंचाईची परिस्थिती जाहिर केलेली नाही व पैसेवारी ५० पैशापेक्षा जास्त [८७ कायम दुष्काळी तालुक्यात ६० पैशापेक्षा जास्त] जाहिर करण्यात आलेली आहे अशा ठिकाणी राजीखुषीने तसेच सक्तीच्या मार्गाने सहकारी कर्जाची वसुली करण्यास सहकारी कर्जवसुली यंत्रणेस मुभा राहील.

५. ज्या ठिकाणी पैसेवारी ५० पैसे अगर त्यापेक्षा कमी [८७ कायम दुष्काळी तालुक्यात ६० पैसे अगर त्यापेक्षा कमी] जाहिर झाली असेल त्या ठिकाणी फक्त राजीखुषीनेच सहकारी कर्जाची वसुली करण्यात यावी. मात्र पुढे दिलेल्या ६ अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये कर्ज वसुलीसाठी सक्तीची कारवाई करण्यास हरकत नाही. ही अपवादात्मक प्रकरणे पुढील प्रमाणे:-

अ] ज्यांनी सहकारी पतयंत्रणेमार्फत कर्ज घेऊन कर्जाचा गैरवापर केला असेल व कर्ज थकविले असेल असे सर्व थकबाकीदार,

ब] ज्यांनी सहकारी पतयंत्रणेमार्फत कर्ज घेताना तारण दिलेली जमिन अगर मालमत्ता संबंधित संस्थेस न कळविता, विकली असेल, मात्र घेतलेल्या कर्जाची परतफेड केली नसेल असे सर्व थकबाकीदार,

क] ज्यांना बारमाही व बारा महिने पाणीपुरवठा उपलब्ध असून त्या पाण्यावर भाजीपाला, द्राक्षे, संत्री, केळी, ऊस, कापूस इत्यादी सारखी नगदी पिके [Cash crops] घेतलेली आहेत अशा बागायतदार शेतकऱ्यांनी कर्ज घेऊन ते थकविले असेल असे सर्व थकबाकीदार.

ड] ज्यांच्याकडे रु. १०,०००/- पेक्षा जास्त दीर्घमुदत कर्ज किंवा रु. ५,०००/- पेक्षा जास्त [कोकणातील ४ जिल्हे तसेच भंडारा, चंद्रपूर व गडचिरोली जिल्ह्यातील कापूस न पिकणाऱ्या भागात रु. ३,५००/- पेक्षा जास्त] अल्प/मध्यम मुदत कर्ज थकित आहे असे सर्व थकबाकीदार.

ई] ज्या कर्जदारांकडील कर्ज पांच वर्षे अगर त्याहून जास्त काळापासून थकित आहे असे सर्व जुने थकबाकीदार [मग त्यांचेकडील थकबाकीची रक्कम कितीही असली तरी, त्यांचेवर कर्जवसुलीसाठी सक्तीची कारवाई करण्यास हरकत नाही]

फ] महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बँकेची जी थकबाकी (Blocked overdue) म्हणून गोठविण्यात आली आहे. त्यांनी कर्ज भूविकास बँकेकडून घेतले आहे असे सर्व थकबाकीदार.

२. राज्यातील टंचाईग्रस्त अगर बिगर टंचाईग्रस्त अशा कोणत्याही भागामध्ये पुढील ४ प्रकरणी सहकारी कर्जवसुलीसाठी सक्तीची कारवाई करु नये. ही प्रकरणे पुढील प्रमाणे:-

अ] महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बँकेकडून विहिरीसाठी कर्ज घेतलेले आहे, परंतु कृषि पुनर्वित्त व विकास महामंडळ [A.R.D.C.] ने विहिर "अयशस्वी विहिर" म्हणून प्रमाणित केली आहे अशा विहिरीसाठी घेतलेले कर्ज थकित असणारे सर्व थकबाकीदार

ब] अवर्षणामुळे ज्या विहीरी कोरड्या पडल्या अगर ज्या विहिरीमधून पुरेसे पाणी उपलब्ध झालेले नाही, त्यामुळे त्यावरील पिके वाळून गेली/पिकाचे नुकसान झाले असे सर्व थकबाकीदार. मात्र असे प्रत्येक प्रकरण स्वतंत्रपणे तपासावे व गुणवत्तेच्या निकषांवर प्रत्येक प्रकरणी योग्य तो निर्णय घेतला पाहिजे.

क] ज्या जमिनीच्या तारणावर सहकारी पतयंत्रणेमार्फत कर्ज घेतले आहे व अशी जमिन शासनाने संपादित केली असून जमिनधारक शेतकऱ्यास नुकसानभरपाई पूर्णपणे अथवा बहुतांशी मिळालेली नाही अशा कर्जदार शेतकऱ्यांकडील त्या जमिनीवरील कर्जाची थकबाकी त्र

..३/-

अशा सर्व प्रकरणांची माहिती, संबंधित सहकारी संस्थेने/बँकेने परस्पर संबंधित [illegible] अधिका-यांस, [illegible] संबंधित कर्जदार शेतक-यास मिळणा-या/देय असलेल्या नुकसान भरपाईच्या रकमेतून, कर्जाची/थकबाकीची रक्कम वसूल करून घ्यावी. सहकार विभागाच्या व संबंधित बँकांच्या वसुली यंत्रणेने याबाबत लक्ष घालून पाठपुरावा करणे आवश्यक आहे.

ड] महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बँकेकडून विद्युत मोटार, अथवा पंपसेटसाठी कर्ज घेतले असून महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळाकडून [M.S.E.B.] ज्यांना अद्यापही विद्युतपुरवठा मिळाला नाही अशा शेतक-यांकडील विद्युत मोटार [illegible] व पंपसेटसाठी घेतलेले कर्ज थकित झाले असल्यास असे थकबाकीदार.

७. [illegible] सक्तीची कारवाई करून कर्जवसुली करीत असता, कोणत्याही परिस्थितीत व राज्याच्या कोणत्याही [टंचाईग्रस्त अगर बिगरटंचाईग्रस्त] क्षेत्रात सिव्हील प्रोसिजर कोड अंतर्गत [illegible] असलेल्या कोणत्याही वस्तूंची जप्ती व लिलाव करू नये. याबाबत निबंधकांनी सर्व संबंधितांना सक्त सूचना देऊन त्याचे पालन होईल असे पहावे. अशा वस्तू पुढीलप्रमाणे:-

कृषि

अ] स्वयंपाकाची व दैनंदिन वापराची भांडीकुंडी अत्यावश्यक/साहित्य व वस्त्रे इत्यादी.

ब] राहत्या घरावरील पत्रे, कौले इत्यादी,

क] [illegible] व कुटुंबाच्या [illegible] उदरनिर्वाहासाठी आवश्यक असलेले व [illegible] ठेवलेले अन्नधान्य.

ड] बैल, यासारखी शेतीची जनावरे व नांगर इ. औजारे,

ई] ऑईल इंजिन, विद्युत मोटार, पंपसेट इत्यादी सारखी पाणीपुरवठ्याची चालू वापरातील यंत्रे.

८. टंचाईच्या परिस्थितीच्या संदर्भातील स्थायी आदेशानुसार पात्र शेतक-यांना, त्यांच्याकडील चालू पिककर्जाचे मध्यम मुदत कर्जात रूपांतर करणे, मध्यम मुदत कर्जाच्या चालू हप्त्याचे फेर [illegible] व फेर [illegible] हप्त्याची फेर आखणी करणे, महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बँकेच्या दीर्घमुदत कर्जाच्या चालू हप्त्याची वसुली एक वर्षाने पुढे ढकलणे इत्यादी फायदे नियमानुसार देण्यात यावेत. हे फायदे सर्व पात्र शेतक-यांना मिळवून देण्याची जबाबदारी संबंधित सहकारी संस्था/बँका तसेच सहकार विभागातील संबंधित अधिका-यांवर राहील.

९. महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम १९६० च्या अधिनियम ४८-अ आणि कृषि उत्पन्न बाजार समिती [नियमन] अधिनियम १९६३ च्या अधिनियम ३०-अ अन्वये शेतीमालाच्या विक्रीतून सांगडपध्दतीने [linking] करण्यात येणारी सहकारी कर्जाची वसुली, सर्व [टंचाईग्रस्त व बिगर टंचाईग्रस्त भागात] नियमानुसार करण्यात यावी. यामध्ये शासनाच्या कोणत्याही वेळी व कोणत्याही परिस्थितीत बदल करता येणार नाही. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था यांनी सहकारी बँकांच्या व सहकार विभागाच्या कर्जवसुली यंत्रणेत याबाबत आवश्यक त्या स्पष्ट सूचना द्याव्यात.

१०. सहकार विभागाच्या तसेच संबंधित सहकारी बँकांच्या कर्जवसुलीचे अधिकार दिलेल्या सर्व संबंधितांनी वरील सुचनांचे काटेकोरपणे पालन करुन जास्तीत जास्त कर्जवसुली करण्याचे कसोशिने प्रयत्न करावेत. तसेच कोणत्याही परिस्थितीत वरील सुचनांचे उल्लंघन होणार नाही याची दक्षता घेण्यात यावी.

११. सहकारी कर्जवसुलीबाबतचे सदर आदेश शासनाच्या पुढील आदेशापर्यंत अमलात राहतील.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

[भा. ध. पवार]
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन,
कृषि व सहकार विभाग.

प्रति,

सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-४११ ००१,
सर्व विभागीय सहनिबंधक, सहकारी संस्था,
सर्व जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था,
सर्व तालुका उप/सहाय्यक निबंधक, सहकारी संस्था,
पणन संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-४११ ००१,
साखर संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे-४११ ००१,
संचालक, हातमाग, यंत्रमाग व सहकारी वस्त्रनिर्माण, नागपूर,
सर्व विभागीय आयुक्त,
सर्व जिल्हाधिकारी,
कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी मार्केटिंग फेडरेशन, मुंबई-१.

कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी बँक [म], मुंबई-४०० ०२३

कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी भूविकास बँक [म], मुंबई-१,

कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य कॉटन ग्रोअर्स को-ऑप. मार्केटिंग फेडरेशन, मुंबई-१,

व्यवस्थापक, सर्व जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँका,

व्यवस्थापक, सर्व कृषि उत्पन्न बाजार समित्या,

व्यवस्थापक, सर्व सहकारी साखर कारखाने,

कार्यकारी संचालक, राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक,
पूनम चेंबर्स, वरळी, मुंबई-४०० ०१८,

व्यवस्थापक, विभागीय कार्यालय सेल, राष्ट्रीय कृषि व ग्रामिण विकास बँक,
गार्मेंट हाऊस, वरळी, मुंबई-४०० ०१८,

मुख्य सचिव,

मुख्यमंत्र्यांचे सचिव,

सचिव [मदत व पुनर्वसन कार्ये]

सचिव [कृषि].

सचिव [वित्तीय संस्थांशी समन्वयता], नियोजन विभाग, मंत्रालय,

सह सचिव, कृषि व सहकार विभाग [श्री. नाड],

उप सचिव [श्री. ...]

मंत्री [सहकार] यांचे खाजगी सचिव,

राज्यमंत्री [सहकार] यांचे खाजगी सचिव,

मुख्य सचिवांचे खाजगी सचिव,

सहाय्यक सचिव, नियोजन विभाग [कक्ष ४० व ५०],

सहाय्यक सचिव, ग्राम विकास विभाग,

सहाय्यक सचिव, महसूल व वन विभाग [म-७][१० प्रती],

कार्यासन अधिकारी, ७-सी/१०-सी/१-सी/११-सी/१४-सी, कृषि व सहकार विभाग,

महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
[त्यांनी कृपया ह्या कर्जमाफी धोरणास राज्यभर विस्तृत प्रसिद्धी द्यावी]

निवडनस्ती [सचिव, सहकार]

निवडनस्ती [२-सी]